

РЕЦЕНЗИЯ

по конкурса за **доцент** (2.1. Филология – социолингвистика на испанския език) с кандидат гл.ас. д-р *Адриана Христова Миткова* за нуждите на Факултета за класически и нови филологии при Софийския университет “Св. Климент Охридски”

Рецензент: *акад. проф. Михаил Виденов*, д.ф.н.

В обявения от Софийския университет “Св. Климент Охридски”, Факултет за класически и нови филологии, конкурс за доцент по социолингвистика на испанския език (ДВ, бр. 35 от 12.04.2013 г.) участва само гл. ас. д-р Адриана Христова Миткова от Катедрата по испанистика и португалистика на същия университет и същия факултет. Рецензентството по този конкурс ми е възложено от Научното жури, сформирано специално за дадения случай. В рецензията си се спирам на няколко съществени страни от биобиблиографията, научните приноси и преподавателските качества на кандидатката.

1. Кратки биографични данни. Гл. ас. д-р Ад. Миткова е родена на 18.06.1962 г. в гр. София. Завършила е 9-та гимназия с преподаване на френски език в родния си град през 1980 г., а след това – испанска филология със степен магистър с втора специалност българска филология в Софийския университет “Св. Климент Охридски”. През 2006 г. пред СНС по езикознание към ВАК защитава дисертационен труд на тема “Функционално-семантичната категория *аспектуалност* в съвременния испански език” и придобива образователната и научна степен *доктор по филология*.

Професионалното развитие на д-р Ад. Миткова е свързано със Софийския университет, Факултета за класически и нови филологии, Катедрата по испанистика и португалистика, където от 1987 г. до днес тя е преподавателка: 4 уч. години – хонорувана, а след това последователно е редовна асистентка, ст. асистентка и от 2004 г. – гл. асистентка. Отзивите за преподавателската ѝ работа от студенти и колеги преподаватели са изцяло положителни.

2. Преподавателска дейност. Д-р Ад. Миткова преподава в бакалавърската степен практически испански език и чете лекции по социолингвистика на испанския език; в магистърската програма – лекции по социолингвистика и превод (за задочници) и социолингвистични аспекти на вербалната и невербалната комуникация (за задочници). В представените документи се дава точният брой преподавателски часове, от което става ясно, че е спазено изискването за обявяване на доцентура.

Кандидатката е ръководителка и рецензентка на дипломни работи на завършващи студенти испанисти.

3. Области на научни интереси. Д-р Ад. Миткова се занимава в областта на социолингвистиката, етнолингвистиката, лингвокултурологията, анализа на дискурса, морфосинтаксиса, чуждоезиковото обучение и превода от и на испански език.

3.1. Наукометрични данни. Кандидатката участва в конкурса с 2 монографии, 25 научни статии и студии, 7 учебника (в съавторство), 1

съставителство на сборник и 15 доклада на научни форуми, провеждани в България. Значителна част от научната продукция е на испански език. Български и чуждестранни учени са се позовавали (цитирали) нейни трудове и постановки 12 пъти. Трябва да посочим, че 7 статии на кандидатката са публикувани преди защитата на дисертацията ѝ, но само 3 от тях са по темата на за аспектуалността. Две работи за аспектуалността са писани и публикувани след защитата на дисертацията. За изчерпателност ще посочим, че 8 статии може да бъдат определяни като трудове в областта на социолингвистиката и етнолингвистиката. От тях 7 са на испански език.

4. По научната тематика. Преди да пристъпим към подробно разглеждане на централния хабилитационен труд на кандидатката, ще посочим някои по-важни теми, развити в нейните статии и студии. Проявен е значителен интерес към джендърлингвистиката и са проследени важни страни на испанския език. Става дума за употребата на умалителните форми в женската реч; влиянието на фактора *пол* върху употребата на езикови средства с експресивна функция; евфемизмите в женската испанска и португалска реч; за категориите сексизъм и вежливост и т.н.

Кандидатката има приносни статии и в областта на морфосинтаксиса и чуждоезиковото обучение. Изводите и заключенията са направени върху собствени наблюдения.

Когато се провежда конкурс за доцент във висше учебно заведение, трябва да се има предвид авторството на учебници и учебни помагала. В това отношение кандидатката има с какво да се представи. Тя участва в 7 учебника, в които е посочено точно какво от тях е нейно дело. Ще посоча някои от заглавията: *Адаптация на учебник* (2002), *Помагало по превод от български на испански език* (2003), *Граматика на испанския език* (2006), *Испанска граматика* (2001), *Помагало за кандидатстудентския изпит по испански език в Софийския университет* (2008) и др. Кандидатката обикновено разработва най-трудните части: глаголните категории, категориите на съществителното име, фонетиката и под.

Подробното ми запознаване с тези учебни помагала ме убеждава, че д-р Миткова е отлично школуван университетски специалист, който умее да излага материята достъпно, умее да акцентува върху трудното и контрастното, умее да приведе подходящи примери. За мене това е следствие от дългогодишната ѝ преподавателска работа и от контактите ѝ със студентите.

Отлично впечатление прави *Испанско-български и българско-испански речник*, публикуван през 1999 г. (в съавторство с Б. Кючукова-Петринска). Правил съм подобен речник (чешко-български и българско-чешки) и знам какво умение се изисква да се подбере най-фреквентната лексика и да се подредят основните значения на думите. Авторките са се справили много сполучливо с поставената им задача.

Научните приноси на д-р Ад. Миткова говорят за съсредоточен автор с ясен профил на научни дирения и занимания.

5. Хабилитационен труд. Кандидатката представя специален хабилитационен труд, издаден от Университетското издателство “Св. Климент Охридски” като отделна книга. Става дума за монографията *Жената и езикът в*

испанския социокултурен контекст, С., 2013, 200 с. Трудът се състои от подробен увод, две взаимно свързани части, заключение и списък на цитираната литература. Става дума за значителен принос в макросоциolingвистиката.

В *увода* се дават важни пояснения по сравнително новата за българския читател тема. Изтъкнато е, че става дума за динамичното взаимодействие между отношенията на вътрешногруппова солидарност, изграждане на социалната идентичност и модела на комуникативно поведение на жената в испанския социокултурен контекст. Основната цел, според авторката, е да се очертае единството между социокултурните и речевите аспекти на социалната женска идентичност. Книгата решава няколко задачи: 1) изяснява същността на процеса на дискурсивно изграждане на социалната идентичност; 2) разкрива природата на културните стереотипи, изграждащи модела на женствеността; 3) откроява параметрите на социокултурния контекст и социалната ситуация, актуализиращи женската идентичност; 4) анализира предпочитаните дискурсивни стратегии и езикови механизми, чрез които се изявява социалната полова женска идентичност. Труд с такова разгърнато изложение на тази тема липсва в българската социolingвистика.

Първата част на книгата е озаглавена *Пол и език*. Основните разсъждения са насочени към изясняване на релацията между биологичните и социалните измерения на пола. Направен е преглед на съществуващите теории: биологичният детерминизъм (полът диктува поведението), полът като социален конструкт (женското социално поведение не е могивирано от биологичния пол). Отделено е внимание на половоролевата теория, според която действията на индивидите са в зависимост от принадлежността им към съответния биологичен пол. Като извод от това схващане е снизходителното отношение на мъжете към жените (“женско мислене”, “женска работа” или “мъж, а се държи като жена” и под.). Подчертано е, че днес в социологията е актуална теорията за социалния пол: общественото мнение е формулирало нормите на мъжкото и на женското социално поведение, част от което е и речевият рефлекс. В социolingвистиката се говори за социален идентитет, като под този термин се разбира съвкупността от аспектите на личностното “аз” : всеки човек желае да има положителен образ в обществото. Полът дефинира групата, а тя създава нормите на поведение. Нарушаването им се атакува от общественото мнение, което принуждава съответния индивид да се коригира.

В *първата глава* на книгата е показано задълбочено познаване на социологическите и психологическите схващания в световната научна литература. Показано е и критично отношение към постановките на различните учени. Авторката в дълбочина познава коментирания автори.

Във *втората глава* е потърсена връзката между пола и езика и изложението лежи в плана на социolingвистиката, в която днес е оформено специално направление, наречено джендърлингвистика. Авторката е резервирана към чуждоезичния термин, но смятам, че той трудно може да бъде заменен с нашето “пол и език”. Читателят ще научи много подробности за схващанията на авторите от т.нар. социална антропология, за схващанията на диалектолозите, на педагозите. Според педагогическите наблюдения момичетата съзряват по-рано, момичетата съставят изречения по-рано, момичетата се научават да четат по-рано и

по-бързо напредват в четенето, момичетата допускат по-малко граматични грешки и по-бързо научават чужди езици, момичетата имат по-развита фантазия, но момчетата показват по-добри резултати по математика, по приложните и точните науки. Това дава основание на мнозина учени да смятат, че и речта е полово обусловена. Авторката обаче е склонна да търси различията в характера на социалната среда: момичетата прекарват по-дълго време с майката, играят на такива игри, които развиват речевото им умение, докато момчетата са по-отдалечени от майката и от домашните условия. Изказано е съмнение във верността на наблюденията за скоростта на съзряването при децата от двата пола.

През 1949 г. излиза книгата на Симон дьо Бовоар *Вторият пол*, в която се твърди, че жената не се ражда жена, а става такава впоследствие. Този извод се подхваща от феминисткото движение и се създава *феминистката лингвистика*. Основното кредо в нея е: женската реч е непълноценна в сравнение с мъжката и това е отражение на неувереността, беззащитността и безвластието на жените в обществото. Женският език е ограничен в женските занимания, в женските сфери и употребява прекалено много емоционални прилагателни, жените задават т.нар. в английски въпроси-опашки, отговорите се произнасят с въпросителна интонация, използват се множество вежливи форми и т.н. Това са изводи на Лейкоф, с които нашата авторка не се съгласява изцяло. Тя набляга повече на социолингвистичните изводи, направени от американската езиковедка Д. Танен през 1993 г., че (1) комуникативните роли на половете не са зададени предварително, а се създават по-късно по време на взаимодействието, и (2) всичко, случващо се по време на взаимодействието, е продукт на съвместните действия на участниците в рамките на създадената традиция.

Втората част на книгата е озаглавена *Дискурсивно изграждане и укрепване на женската вътреинегрупова солидарност в испанския социокултурен контекст*. Може да се каже, че тя е централна в предложеното изследване на авторката.

Първата глава прави преглед на митологичните, библейските и философските представи за образа на жената. Д-р Миткова е показала завидно познаване на текстовете, битувачи в световната литература от древността до днешно време. Общият извод е, че жената е представяна като различна от мъжа и стояща по-ниско от него. Поради своята слабост тя е принудена да се крие в сянката на мъжа: жената е слаба и нейната роля е да се подчинява на мъжа. Социалните стереотипи на древността и Средновековието определят женствеността като израз на смирение и подчинение.

В *третата глава* на втората част д-р Миткова навлиза в същината на изследването: анализ на женското поведение и речта в испанската културна традиция. Първото ни впечатление е начетеността на авторката. Тя познава из основи испанската литература и свободно ни развежда из различните произведения, за да ни покаже какво мислят литературните творци по въпроса. Създадени са стереотипи, които възхождат още във фолклора: пословиците, поговорките, песните, анекдотите. Там е отразено патриархалното мислене. Така напр. в своя сборник с пословици Фернандес Понсела е констатирал осемдесет недостатъка, които се смятат за присъщи на женската природа. В пословиците има и благосклонно отношение към образа на жената, но това са сравнително малко

неща (вж. с. 76). Така се е разпространило мнението за жената като слаб пол. Средновековните автори препоръчат на жените мълчанието и това е характерно още за древногръцките схващания - Аристотел, Платон, Сократ, за които мълчанието носи красотата на жената. В тази глава е дадена и постепенната еволюция на общественото мнение да бъде нетърпимо към мъжете, които показват черти, традиционно присъщи на жените.

В специална глава се разглежда съвременният испански социокултурен контекст. Показани са задълбочени знания в областта на вариационната социолингвистика, социалната антропология, етнографията на речта, интеракционната социолингвистика, лингвистичната прагматика и функционалната стилистика. Пред нас е всестранно подготвена изследователка с ясни представи за съвременните теории и направления.

Изключителен методологически принос са *анализите на емпиричния материал*. Става дума за анализ на разговорен материал, записана спонтанна реч между различни социални типове комуниканти. В редица мои работи съм правил подобни наблюдения и от опит знам колко труд и знания са необходими за такъв подстъп към човешката реч. Авторката е направила наблюденията си в строго изискване и спазване на съвременните правила за такава научна дейност. Трябва да отчетем какви солидни познания трябва да са налице по практическото владение на езика.

В *заключението* е направен извод: да се говори за женски и за мъжки комуникативен стил е неиздържано, защото такива реално не съществуват. Това са културно установените модели на женско и мъжко речево поведение - става дума за разгръщане на стил на общуване, който се придържа или се отклонява от съответния образец. Съвременните анализи могат да ни покажат доколко дадени речеви актове се придържат, доближават или отклоняват от представите на обществото за женска реч.

Авторката се е облегла на огромна научна литература – испаноезична, английска и българска. Показано е задълбочено познаване и на българските социолингвистични приноси.

6. Изводи за качествата на хабилитационния труд. Хабилитационният труд на д-р Адриана Миткова *Жената и езикът в испанския социокултурен контекст* е оригинална социолингвистическа разработка на нова тема. Авторката е показала знания и умения за анализ на текст с прилагане на социолингвистична методология. Направен е важен принос с основния извод: женското речево поведение не е плод на биологичните различия между мъжа и жената, а е получено като следствие на моделите в социалната структура. Обществото е създавало стереотипи за речево поведение и те са в известна степен различни за мъжа и за жената, защото те имат различни функции в обществения живот. Този извод е убедителен и красноречив, което личи най-вече от анализа на емпиричния материал.

Като важен принос следва да се признае методиката за анализ на емпиричен материал, към която ще проявят интерес и всички български теренни социолингвисти. Нека подчертаем, че днес в науката най-високо се ценят методиките за анализ.

7. Заключение. Запознаването ми с трудовете на гл. ас. д-р Адриана Христова Миткова и най-вече с монографията *Жената и езикът в испанския социокултурен контекст* (С., 2013, 200 с.) ме убеждават, че в конкурса за доцент по социолингвистика на испанския език участва сериозен учен с научни приноси, които са важен пункт в развитието на социолингвистическото направление. Затова без каквито и да било резерви предлагам на членовете на почитаемото Научно жури да присъди на **гл.ас. д-р Адриана Христова Миткова** званието **доцент** по направление 2.1. филология (социолингвистика на испанския език).

София, 15.09.2013 г.

Рецензент:

(акад. Михаил Виденов)